

Тодоріко Л. Д.,

*доктор медичних наук, професор,
завідуючий кафедрою фтизіатрії та пульмонології
Буковинського державного медичного університету*

Бойко А. В.,

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри фтизіатрії та пульмонології
Буковинського державного медичного університету*

Шаповалов В. П.,

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри фтизіатрії та пульмонології
Буковинського державного медичного університету*

Степаненко В. О.,

*кандидат медичних наук, асистент
Буковинського державного медичного університету*

Сременчук І. В.

*аспірант, асистент
Буковинського державного медичного університету*

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КАФЕДРИ ФТИЗІАТРІЇ ТА ПУЛЬМОНОЛОГІЇ БУКОВИНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Анотація. На кожному етапі становлення кафедри фтизіатрії та пульмонології висвітлено напрямки наукової, методичної та лікувальної роботи співробітників. Обґрунтовано актуальність подальшого дослідження ефективності застосування сучасних програм хіміотерапії у хворих на туберкульоз та створення нових вакцин і ліків для оптимізації лікування хворих на хіміорезистентний туберкульоз.

Ключові слова: кафедра фтизіатрії та пульмонології, історія, науковий напрямок, туберкульоз, хіміорезистентність.

Курс туберкульозу був організований в 1944 році на базі кафедри факультетської терапії Чернівецького медичного інституту. Першим завідувачем курсу був доцент Б.П. Александровський, який започаткував навчально-методичну роботу на курсі та наукову роботу з проблем діагностики та диференційної діагностики різних форм туберкульозу легень.

З 1947 по 1960 роки курс туберкульозу очолювала доцент С.С. Ендер. Під її керівництвом викладачі вдосконалювали навчально-методичну роботу, надавали лікувально-консультативну допомогу фтизіатричній службі на Буковині. Науково-дослідна робота співробітників курсу в цей період була спрямована на підвищення ефективності лікування тяжких форм туберкульозу легень за допомогою застосування тиреодних гормонів.

У 1960 році завідувачем курсу туберкульозу була призначена доцент Л.С. Клочкова. У 1967 році Л.С. Клочкова захистила докторську дисертацію і з вересня 1969 року очолювала кафедру туберкульозу, яка була створена як самостійний підрозділ медичного інституту. Л.С. Клочкова

вважається фундатором фтизіатричної школи на Буковині, вона започаткувала новий науковий напрямок – вивчення обмінних процесів у хворих на туберкульоз за умов застосування антибактеріальної терапії. Л.С. Клочкова присвятила свою докторську дисертацію вивченню функціонального стану нирок у хворих на різні форми легеневого туберкульозу в процесі антибактеріальної туберкуло-статичної терапії. Цей науковий напрямок знайшов своє продовження у дисертаційних роботах її учнів. Так, В.О. Степаненко захистила кандидатську дисертацію, в якій вивчався функціональний стан нирок у хворих на туберкульоз легень під впливом лікування етіонамідом, піразинамідом та етоксидом. Практичний лікар Д.С. Сирота досліджував діяльність нирок у хворих на туберкульоз легень до і після радикальних операцій на легенях. Б.І. Квасницький у своїй кандидатській дисертації вивчав вплив на функціональний стан нирок комплексної хіміотерапії, яка включала новий на той час туберкуло-статик – етамбутол. Важливого питанню була присвячена кандидатська дисертаційна робота В.С. Самараша, який досліджував діяльність нирок у хворих на туберкульоз легень при виникненні побічних дій протитуберкульозних препаратів. А.П. Аніпко у своїй дисертації вивчав функцію щитоподібної залози і функції зовнішнього дихання у хворих на туберкульоз органів дихання.

Дослідження Л.С. Клочкової та її учнів мали не тільки теоретичне, а й фундаментальне значення – вони відкрили широку дорогу для впровадження в практику лікування хворих на туберкульоз нових, більш ефективних протитуберкульозних препаратів. З метою зменшення гепатотоксичної дії рифампіцину на кафедрі було розроблено методику розчинення препарату в гемодезі і селективне ендобронхіальне

його введення (кандидатська дисертація Шаповалова В.П. «Корекція хіміотерапії деструктивного туберкульозу легень спрямованим внутрішньо бронхіальним уведенням хіміопрепаратів»). Розроблена методика введення за допомогою внутрішньоорганного електрофорезу антимикобактеріальних препаратів в організм хворого дозволила підвищити концентрацію їх у вогнищі патологічного процесу. Під керівництвом Л.С. Ключкової проводилася робота по підготовці лікарів на місцевій базі – важлива ланка в підвищенні кваліфікації лікарських кадрів і розвитку спеціалізованої медичної допомоги в Чернівецькій області. Факультет підвищення кваліфікації відіграв вирішальну роль в удосконаленні знань фтизіатрів з рентгенології, бронхології, пульмонології, онкології, кардіології тощо.

Упродовж 1984-1988 рр. кафедрою завідувала професор Г.Ю. Бутенко. В цей період науковим та лікувальним напрямками роботи співробітників кафедри були розробка та застосування способів профілактики прогресування туберкульозу і неспецифічних захворювань легень в осіб із залишковими туберкульозними змінами.

З 1988 по 1995 рік завідувачем кафедри був доцент А.П. Аніпко. Внаслідок реорганізації з 1995 року кафедра туберкульозу стала курсом при кафедрі шкірно-венеричних хвороб та фтизіатрії, який очолювали: доцент Аніпко А.П. (1995-2002 рр.), доцент Шаповалов В.П. (2002-2006 рр.), доцент Сливка В.І. (2006-2010 рр.). В той час, за результатами наукових досліджень, проведених співробітниками, сформовано самостійний науковий напрямок у клініці туберкульозу: вивчалась клінічна патологія туберкульозного запалення, була розроблена комплектарна і ад'ювантна неспецифічна терапія хворих на туберкульоз, впроваджувались у клініку маловитратні засоби та методи лікування. Над розв'язанням цих наукових проблем працював асистент курсу туберкульозу М.М. Кузьмін, який згодом захистив кандидатську дисертацію на тему: «Лікування хворих на вперше діагностований туберкульоз легень, ускладнений ренальною дисфункцією».

У 1995 році Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила епідемію туберкульозу в усьому світі, в тому числі хіміорезистентного. Колектив курсу поставив перед собою завдання разом з практичною охороною здоров'я інтенсифікувати роботу у плані забезпечення контролю за епідемічним процесом і, таким чином, призупинити поширення епідемії на Буковині. Науковий пошук співробітників курсу був спрямований на розробку ефективних емпіричних режимів лікування хворих з підозрою на хіміорезистентний туберкульоз до отримання тесту медикаментозної чутливості. Був проведений ретроспективний аналіз хіміорезистентного легеневого туберкульозу в регіоні, створено Буковинський реєстр хворих з мультирезистентним туберкульозом та вивчені епідеміологічні показники формування медикаментозної стійкості мікобактерій туберкульозу. Певний внесок у цьому напрямку зроблений кандидатом медичних наук Бойко А.В., яка також займалась вивченням стану імунної системи в процесі протитуберкульозної терапії у хворих на туберкульоз. Була розроблена схема та показання до застосування імуномодуляторів у хворих з невдачею лікування на початку 5 місяця основного курсу хіміотерапії.

З вересня 2010 року за сприяння і всебічної підтримки ректора, професора Бойчука Т.М., курс фтизіатрії повтор-

но реорганізований в кафедрі фтизіатрії та пульмонології, яка функціонує на базі Чернівецького обласного клінічного протитуберкульозного диспансеру і відповідає всім сучасним потребам суспільства. Очолює кафедру доктор медичних наук, професор Тодоріко Л.Д.

Від початку заснування курсу, а в подальшому кафедри фтизіатрії та пульмонології співробітники плідно співпрацюють з колективом обласного клінічного протитуберкульозного диспансеру. Всі види роботи (методична, консультативна, лікувальна, наукова) спрямовані на підвищення кваліфікації фтизіатрів міста та області. На базі кафедри фтизіатрії та пульмонології постійно функціонує асоціація фтизіатрів області, переривчасті, передтестатійні курси та курси тематичного удосконалення з актуальних питань фтизіатрії та пульмонології з відривом від виробництва; всі підрозділи СТМО «Фтизіатрія» керуються співробітниками кафедри.

Уже багато років Чернівецький обласний протитуберкульозний диспансер залишається клінічною базою кафедри, у тісному співробітництві з ним здійснюється лікувальна та науково-дослідна робота. Співробітники кафедри проводять також консультативну роботу в Чернівецькому обласному дитячому протитуберкульозному санаторії «Садгора» та Чернівецькому міському протитуберкульозному диспансері.

Під керівництвом професора Тодоріко Л.Д. викладачі беруть активну участь у проведенні «Днів лікаря», клінічних конференціях (у т.ч. телемостах та відеоконференціях), бесідах з медичними працівниками та населенням, приділяючи особливу увагу ранньому та своєчасному виявленню як легеневого, так і позалегового туберкульозу, забезпечують систематичне інформування населення з питань ранньої діагностики, лікування та профілактики туберкульозу, соціальну рекламу здорового способу життя із залученням засобів масової інформації (радіо, телебачення, статті в газетах державного, обласного та районного масштабів).

Співробітники кафедри беруть участь у роботі Всеукраїнських та міжнародних з'їздів фтизіатрів та науково-практичних конференцій, семінарів, симпозіумів.

Кафедра бере активну участь в організації і проведенні переривчастих курсів, клінічних конференцій для фтизіатрів, пульмонологів, терапевтів, сімейних лікарів та лікарів-інтернів, на яких обговорюються актуальні питання щодо діагностики, сучасних програм лікування та профілактики туберкульозу, акцентується увага на питаннях диференційної діагностики. Співробітниками кафедри регулярно доводяться до уваги практичних лікарів матеріали різних науково-практичних конференцій, симпозіумів, семінарів, конгресів, з'їздів. Співробітники кафедри беруть участь у кураторських виїздах в райони області, проводять активну санітарно-просвітницьку роботу серед хворих та населення, у т.ч. з молоддю.

З метою забезпечення стандартів Всесвітньої федерації медичної освіти, у яких післядипломна медична освіта є другим етапом із трьох обов'язкових етапів професійного становлення лікарів, необхідною є підготовка висококваліфікованих наукових кадрів у фаховій аспірантурі, що має забезпечити належну підготовку на додипломному та післядипломному етапах навчання з профільних дисциплін. Для підготовки кваліфікованих наукових кадрів

на базі кафедри фтизіатрії та пульмонології відкрита магістратура, а підвищення рівня підготовки фахівців для практичної охорони здоров'я забезпечує клінічна ординатура з напрямків «Фтизіатрія» та «Пульмонологія». З 2011 року відкрита аспірантура з цих самих напрямків.

Третьою фазою медичного навчання, набуття професіоналізму, є безперервний професійний розвиток – удосконалення лікарів після завершення додипломної та післядипломної підготовки, який триває протягом усієї професійної діяльності кожного лікаря. Кафедра фтизіатрії та пульмонології з перших днів своєї роботи забезпечує організацію курсової підготовки з питань діагностики та лікування основних захворювань органів дихання та туберкульозу, тобто напрямку «респіраторна медицина» на передатестаційних циклах.

Недостатні знання основ фтизіатрії та пульмонології лікарями загальної медичної мережі, зниження настороги лікарів щодо туберкульозу зумовило необхідність тематичної курсової підготовки із загальних питань діагностики та профілактики респіраторної патології з метою удосконалення професійної майстерності. З 1 вересня 2010 р. на кафедрі фтизіатрії та пульмонології впроваджено:

1. Передатестаційні цикли: «Пульмонологія» та «Фтизіатрія».

2. Цикли тематичного удосконалення: «Актуальні питання фтизіатрії»; «Актуальні питання диференційованої фармакотерапії при захворюваннях органів дихання»; «Сучасні методи діагностики при захворюваннях органів дихання»; «Диференційна діагностика основних синдромів при захворюваннях органів дихання, медико-психологічні аспекти пульмонологічного хворого»; «Актуальні питання дитячої фтизіатрії».

З метою покращання якості впровадження національних програм протидії туберкульозу в Україні кафедра фтизіатрії та пульмонології БДМУ рекомендує проходження ТУ «Актуальні питання фтизіатрії» для всіх лікарів-терапевтів, сімейних лікарів, лікарів загальної практики в обов'язковому порядку 1 раз на 5 років (в рамках підготовки до атестації щодо відповідної лікарської категорії). Рекомендується участь співробітників кафедри в атестації лікарів не тільки фтизіопульмонологічного, але й терапевтичного профілю.

З метою вдосконалення роботи кафедри фтизіатрії та пульмонології Буковинського державного медичного університету МОЗ України і покращання надання фтизіопульмонологічної допомоги населенню відповідно до Закону України «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» за результатами роботи місії ВООЗ з комплексної зовнішньої оцінки національних заходів протидії туберкульозу, що працювала з 12.10 по 15.10 2010 року в Чернівецькій області, впроваджено з 2011 року тематичне удосконалення для лікарів-лаборантів загальної лікарської мережі «Підходи та методи виявлення МБТ у біологічних матеріалах» із включенням 3-денного тренінгу на базі лабораторії 3-го рівня Чернівецького обласного протитуберкульозного диспансеру, зміст якого включає сучасні принципи бактеріоскопічної та бактеріологічної діагностики, та ТУ для лікарів загальної лікарської мережі «Діагностика і лікування поєднаної інфекції ВІЛ/ТБ, актуальні питання хіміорезистентного туберкульозу» та «Ведення випадку мультирезистентного туберкульозу».

За багаторічне існування кафедри успішно пройшли підготовку і закінчили клінічну ординатуру лікарі із Сомалі.

На кафедрі в різний час навчалися студенти III, IV, V, VI курсів лікувального та педіатричного факультетів. Нині навчаються студенти IV, V курсів лікувальних факультетів №№ 1, 2, 3, 4 та стоматологічного факультету, а також інтерни-фтизіатри, інтерни-терапевти, педіатри, сімейні лікарі та лікарі інших спеціальностей.

Викладачі кафедри фтизіатрії та пульмонології постійно працюють над удосконаленням та оптимізацією навчального процесу. Для контролю теоретичної та практичної підготовки студентів та лікарів-інтернів на кафедрі використовуються: тестові завдання різного ступеня складності (I, II та III рівня), контрольні роботи (зокрема з рецептури), клінічні ситуаційні задачі, набори рентгенограм, томограм, флюорограм, спірограм, клінічні ситуаційні задачі з рентгенограмами, плакати, таблиці, відеофільми та мультимедійні презентації. Викладачами курсу створено банк даних тестових завдань з фтизіатрії для ліцензійного іспиту Крок-2 та Крок-3, впроваджено в навчальний процес комп'ютерні навчальні програми та комп'ютерний тестовий контроль з фтизіатрії та пульмонології для студентів, лікарів-інтернів, лікарів-слухачів.

Під керівництвом проф. Тодоріко Л.Д. співробітниками кафедри постійно працюють над забезпеченням навчального процесу кафедри дистанційними технологіями: розробкою, розміщенням та оновленням інформації з дисципліни «Фтизіатрія та пульмонологія» в середовищі Moodle, на сайті Буковинського державного медичного університету розміщуються інформаційно-пропагандистські матеріали, присвячені Всесвітньому дню боротьби з туберкульозом.

Співробітниками кафедри організуються та проводяться науково-практичні конференції, круглі столи до Дня пульмолога, семінари-наради з лікарями фтизіатрами, радіорубрики на обласному радіо, публікуються статті та інтерв'ю присвячені проблемам профілактики та запобігання захворюванню на туберкульоз, волонтерські акції студентів БДМУ серед населення області до Всесвітнього Дня здоров'я, флешмоби за участю студентів БДМУ до «Дня боротьби з туберкульозом», читаються лекції санітарно-просвітницького спрямування для студентів медичного та педагогічного коледжів, для учнів загальноосвітніх шкіл м. Чернівці та смт. Берегомет, проводиться профорієнтаційна робота серед шкільної молоді; професор Тодоріко Л.Д. бере участь у роботі обласного терапевтичного товариства ім. В.Х. Василенка.

З 60-х років на кафедрі фтизіатрії та пульмонології функціонує студентський науковий гурток (СНГ). Під керівництвом професора Л.С. Ключкової були виконані численні студентські наукові роботи, проводилися кафедральні конференції, конкурси, за кращі роботи вручалися призи, а самі роботи направлялися на республіканські та союзні студентські конференції. Професор Л.С. Ключкова була впевнена, що кожен вчений, дослідник повинен стати активним пропагандистом свого наукового напрямку, тому що тільки захоплена людина може «заразити» іншого своєю ідеєю. Вона була прекрасним популяризатором наукових відкриттів. Навколо неї завжди гуртувалися одержимі жадобою знань, допитливі студенти, що прагнули почерп-

нути найновіших наукових знань. Участь студентів у масових заходах серед широких верств населення (флюорографія, туберкулодіагностика, внутрішньо-шкірна вакцинація) та у санітарно-просвітницькій роботі у тубовогнищах, школах була неоціненною для практичної охорони здоров'я. Допомога студентів практичній охороні здоров'я становила на кафедрі значну частину навчального процесу, який проводився безпосередньо на лікарській дільниці диспансеру, тобто серед населення.

До теперішнього часу залишається добре організованою на кафедрі фтизіатрії та пульмонології робота студентського наукового гуртка, яка не тільки пробуджує в студентів живу цікавість до фтизіатрії, але, головне, включає їх у сферу наукової і практичної діяльності в позааудиторний час, що має велике виховне значення. Куратором СНГ з 2009 року є доцент Бойко А.В., старостою – Сем'янів І.О. На засіданнях студентського наукового гуртка студенти знайомляться зі структурними підрозділами обласного клінічного протитуберкульозного диспансеру, інфраструктурою окремих відділень, історією розвитку та функціонування кафедри. Приділяється велика увага сучасним поглядам на діагностику та лікування туберкульозу, проводяться клінічні обходи. Студенти-гуртківці активно працюють з літературою, готують доповіді з актуальних питань фтизіатрії та пульмонології, беруть участь у виконанні науково-дослідної роботи, яка є фрагментом комплексної кафедральної НДР. Такий підхід допомагає формувати зі студентів молодих лікарів, що люблять свою справу та намагаються побудувати свою роботу на рівні сучасних наукових досягнень. Гуртківці щороку беруть участь у студентських наукових конференціях, де неодноразово займають призові місця, а також у міжнародній медико-фармацевтичній конференції студентів та молодих учених. На кафедрі щороку проводиться I етап олімпіади з фтизіатрії, переможці якої неодноразово ставали призерами II етапу. Також, щороку гуртківці беруть участь у II етапі Міжнародного конкурсу студентських наукових робіт, який проводиться англійською мовою у м. Луганську (Луганському державному медичному університеті).

З напрямку «Фтизіатрія та пульмонологія» кафедрою виконуються клінічні, біохімічні, фільтраційні та інструментальні дослідження. Частина досліджень проводиться на базі обласного діагностичного центру, у лабораторіях комунальних медичних установ. Кафедра фтизіатрії та пульмонології тісно співпрацює з кафедрами патологічної анатомії з курсом судової медицини, де проводяться морфологічні, цитохімічні та гістологічні дослідження з питань діагностики бронхолегеневої патології специфічного й неспецифічного генезу. Сумісно з кафедрою медичної хімії планується розробка і апробація нових антимікробних засобів на основі гетероциклічних сполук, що можуть бути ефективними при лікуванні хворих на туберкульоз, у т. ч. хіміорезистентний.

Наукова робота колективу підпорядкована розробці і впровадженню сучасних технологій діагностики туберкульозу, вивченню найактуальніших проблем сьогодення – лікуванню та профілактики туберкульозу, особливо хіміорезистентного.

Література:

1. Александріна Т.А. Особливості епідемії туберкульозу в Україні / Т.А. Александріна // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. – 2012. – № 2. – С. 7-13.
2. Варченко Ю.А. Вплив інтерферону на динаміку закриття порожнин розпаду у хворих з інфільтративним вперше діагностованим туберкульозом легень // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. – 2013. – № 1. – С. 26-29.
3. Генотипування *Mycobacterium tuberculosis* за шістьма локусами / П.Б. Антоненко, В.Й. Кресюк, Ю.І. Бажора [та ін.] // Укр. пульмон. ж. – 2010. – № 3. – С. 15-18.
4. Закон України № 4565-VI від 22.03.2012 «Про протидію захворюванню на туберкульоз».
5. Наказ МОЗ України від 21. 12. 2012 № 1091 «Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної медичної допомоги. Туберкульоз».
6. Мельник В.М. Історія виникнення і розвитку хіміорезистентного туберкульозу / В.М. Мельник, А.М. Приходько, Л.В. Ареш'єва // Укр. пульмон. ж. – 2012. – № 2. – С. 59-61.
7. Москаленко В.Ф. Досягнення та перспективи розвитку фтизіатрії / В.Ф. Москаленко, В.І. Петренко, Г.В. Радиш // Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція. – 2013. – № 1. – С. 5-13.
8. Фещенко Ю. І. Антибіотикорезистентність мікроорганізмів: стан проблеми та шляхи її вирішення / Ю. І. Фещенко, М. І. Гуменюк, О. С. Денисов // Укр. хіміотер. ж. – 2011. – № 1-2. – С. 4-10.
9. Черноус В.А. Полифункциональные имидазолы. III. Синтез 1-арил-2,4-дигалоген-1Н-имидазол-5-карбоновых кислот и их производных / В.А. Черноус, А.М. Грозав, М.В. Вовк // Ж. орган. химия. – 2011. – Т. 47, № 38. – С. 1176-1180.

Тодорико Л. Д., Бойко А. В., Шановалов В. П., Степаненко В. О., Еременчук І. В. Історія становлення кафедри фтизіатрії та пульмонології Буковинського державного медичного університета

Анотація. На кожному етапі становлення кафедри фтизіатрії та пульмонології отражені напрямки наукової, методическої та лікувальної роботи співробітників. Обоснована актуальність дальніших досліджень ефективності застосування сучасних програм хіміотерапії у хворих на туберкульоз та створення нових вакцин та лікарств для оптимізації лікування хворих на хіміорезистентний туберкульоз.

Ключеві слова: кафедра фтизіатрії та пульмонології, історія, наукове напрямки, туберкульоз, хіміорезистентність.

Todoriko L., Boiko A., Shapovalov V., Stepanenko V., Yeremenchuk I. History of the formation of Phthisiology and Pulmonology department of Bukovina State Medical University

Summary. The directions of scientific, methodical and clinical staff activity of the Phthisiology and Pulmonology department at every stage of its becoming and prospects of development were covered in this article. Also the relevance of further researches of the effectiveness of modern chemotherapy program and the creation of new vaccines and medications optimizing treatment of patients with TB drug resistance was grounded.

Key words: Phthisiology and Pulmonology department, history, scientific directions, tuberculosis, TB drug resistance.